Panorama Soruyor

Küresel salgın sonrasında yeni bir dünya düzeni bekleniyor mu?

Küresel salgın sonrasında yeni bir dünya düzeni bekleniyor mu ?
Covid-19 uluslararası siyaseti ve küresel ekonomiyi nasıl dönüştürecek ?

Prof. Dr. Sinem Akgül-Açıkmeşe
Kadir Has Üniversitesi;
Uluslararası İlişkiler Konseyi Genel Sekreteri

Prof. Dr. Mustafa Aydın
Uluslararası İlişkiler Konseyi Yönetim Kurulu Başkanı;
Kadir Has Üniversitesi

Küreselleşme ve yeni dünya düzeni tartışmaları Covid-19 salgını ile birlikte yeni bir boyut kazandı. Uluslararası siyasetin ve küresel ekonominin gidişatına ilişkin bu tartışmalar, bir süredir göz ardı edilmiş olan, devletin dönüşümü ile demokrasi, otoriterleşme, iktisadi milliyetçilik, yabancı düşmanlığı ve benzeri kavramlarının yeniden ele alınması ihtiyacını tekrar gün yüzüne çıkardı.

Zaten uzunca bir süredir gücün tek merkezde toplanması eğiliminde olan ve giderek içlerine dönen devletlerin, bu salgın vesilesiyle aldıkları pek çok önlemle birlikte edindikleri güçlerden feragat edip etmeyecekleri, dolayısıyla demokrasinin otoriterleşme karşısındaki geleceği merak konusu. Salgının ilk şokunun atlatılmasından sonra pek çok platformda salgın-sonrası dünyanın nasıl şekilleneceği, küresel bir sorun olan salgına devletlerin ulusal çözümlerle yaklaşmalarının uluslararası sistemin geleceği üzerinde ne tür etkilerinin olacağı, salgınla mücadelede farklı yöntemleri öne çıkartan devletlerin hangilerinin sonuçta başarılı olacağı ve bunların salgın sonrası dünya düzeninde konumlarının ne olacağı, küresel düzeyde hâkim aktör olmanın bu salgına verilen karşılıkla ilişkisi olup olmadığı, ekonomik ve toplumsal süreçlerin hem salgının kendisi hem de salgına verilen tepkilerden nasıl etkileneceği gibi konular yoğun bir tartışmanın parçası olmuş durumda.

Bu tartışmalarda örneğin, Çin'in son günlerde salgını kontrol altına aldığına dair açıklamalarının ve Türkiye dâhil pek çok ülkeye tıbbi teçhizat ve ilaç yardımı yapmasının Çin'in küreselleşme yarışındaki yükselişine etkisinden bahsedenler var. Bu görüşte olanlar, aynı zamanda ABD merkezli neo-liberal küresel sistemin çökeceği ve küresel salgınla mücadelede basiretsiz bir politika izlediği izlenimi veren ABD'nin hegemonya yarışındaki liderliğini Çin'e kaptırabileceği düşüncesini de dile getiriyorlar. Buna karşılık, özellikle ABD'de Başkanı Trump merkezli bir çaba, salgının ve takip eden krizin tüm faturasını Çin'e çıkartmaya çalışıyor ve özellikle Çin'in otoriter yapısıyla salgına karşı gerekli önlemleri almakta geciktiği, salgın bilgisini başlangıçta dünyadan sakladığı ve "zaten bu tür salgınların da hep Çinlilerin yaşam ve yeme alışkanlıklarından çıktığı" argümanını bizlere sunuyor.

Öte yandan salgının merkezinin Çin'den Avrupa'ya geçmesi tartışmaları, salgının vahametini Avrupa'da en çok hisseden İtalya ve İspanya'nın AB'den yeterli destek

alamamaları ve ulusal sınırların kapatılmasıyla birlikte 'tek Avrupa' anlayışının çöküş görüntüleri, tartışmalara AB'nin dağılışı söylemini de ekledi. Buna karşılık, AB üyelerinin gerekli dayanışmayı gösteremeyip destek olmakta geciktikleri İtalya'ya yardım için giden Çin, Küba ve Rusya sağlık birimleri ve tıbbi destekleri çeşitli mecralarda büyük bir hevesle haberlerin ön sıralarına taşınıyor.

Bu küresel düzeyde herkesin ve tüm devlerin aynı anda ve birlikte yüzleşmek zorunda kaldıkları modern çağların ilk evrensel felaketi. Herkesin aklındaki 'insanlık karşılaştığı bu kapsamlı ortak felakete ortaklaşa karşılık vermede başarılı mı?' sorusunun cevabı kuşkusuz ki 'hayır' olacaktır.

Devletler düzeyinde bunlar olurken, BM'nin acil durum fonunu ancak mart ayı başında harekete geçirebilmesinin ve BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in tüm küresel çatışmalar için ateşkes çağrısı yapmasının fiiliyatta herhangi bir etkisinin olmadığı eleştiril bir üslupla dile getiriliyor. Bundan daha da önemlisi, esas işi dünya sağlık durumunun takibi ve bu tür salgınlar karşısında uluslararası işbirliğinin koordinasyonu olan Dünya Sağlık Örgütü'nün salgın ilanında geç ve mücadelede yetersiz kaldığı neredeyse herkesin üzerinde birleştiği bir görüş haline geldi. Neredeyse diyoruz, zira DSÖ'nün mevcut Genel Sekreteri Tedros Adhanom Ghebreyesus'ün atanmasında standart kriterlerin ve diplomatik yöntemlerin Çin'in girişimleri ve etkisiyle göz ardı edildiği, dolayısıyla bir/bu anlamda 'bir kere daha' salgından Çin'in sorumlu olduğu görüşünü dile getirenler de var. Tabii AB, BM ve DSÖ örneklerinden yola çıkarak uluslararası/üstü örgütlerin yetersizlikleri üzerine sürdürülen bu tartışmanın, korona sonrası küresel düzende dönüşüm tartışmalarıyla bir noktada birleşeceği gayet açık gözüküyor.

Bu tartışmalar sürerken, korona virüsünün devletler tarafından bir 'güvenlik' meselesi olarak ele alınışı da gündeme girmeye başladı. Güvenlik alanında göze çarpan önemli gelişmelerden birisi de, özellikle ABD'de salgınla beraber silah satışlarının artması. Yanı sıra, pek çok ülkede silahlı kuvvetlerin salgınla mücadelede aktif rol almaya başlaması, bazı ülkelerden gelen tankların boş şehirlerde dolaşması görüntüleri ve salgınla mücadelede olağanüstü hâl, sokağa

çıkma yasağı ve hatta sıkıyönetim ilan edilmesinin sivil-asker ilişkilerine etkisi tartışmalarının başlaması, meselenin bir güvenlik sorunu olduğunu savunan anlatılara katkı sağlıyor.

Salgının yaratacağı ekonomik tahribat da hem küresel hem ulusal boyutlarıyla medyada, finans çevrelerinde, resmi kuruluşlarda enine boyuna değerlendiriliyor. Siyasi ve ekonomik krizle beraber, toplumsal ilişkilerde bir dönüşüm yaşanıp yaşanmayacağı ise ayrı bir tartışma başlığı. Karantina altındaki insanların balkonlarından birbirlerine ve özellikle sağlık çalışanlarına moral veren eylemlerde bulunmaları, çevrimiçi platformlarda yaratıcı eylemlerle seslerini duyurmaya çalışmaları ve kendiliğinden gelişen yardım kampanyaları salgın sonrası gündeme gelecek yeni dünya düzeni tartışmalarının toplumsal boyutu için aydınlatıcı bir nitelik taşıyor.

Yukarıda belirtiğimiz ve bunlara benzer konular küresel kamuoyunun gündemini son haftalarda bir hayli meşgul ediyor. Peki, koronavirüs salgını devletlerin içine kapanarak güçlendiği ve milliyetçi duyguların giderek canlandığı yeni bir dönemin kapısını sahiden aralayabilir mi? Ekonomik açıdan, ABD Başkanı Trump'ın zirveye çıkarttığı ticaret savaşları ve ekonomik izolasyon çabalarının giderek güçleneceğini düşünebilir miyiz? Salgın sorasında artık kanıksadığımız küreselleşme tanımının değişimine mi şahit olacağız? Üretimlerini durdurmak zorunda kalan şirketlerin küresel düzeyde büyük bir işsizlik dalgası yaratacağına dair endişeler haklı çıkacak mı? Siyasi ve ekonomik etkilerle, salgın sonrası düzen toplumsal bir çöküşü beraberinde getirecek mi? Uluslararası sistemin bilinen aktörleri olan devletler ile uluslararası örgütleri nasıl bir dönüşüm bekliyor? Bu tür bir 'küresel' salgın döneminde dahi 'ulusal' politikalarını ve çıkarları öne çıkartan devletler bizi ne tür bir geleceğe hazırlıyor?

Aklımızı kurcalayan bu soruları, farklı uzmanlık alanları olan **Aslı Aydıntaşbaş, Ayşen Uysal, Ceren Ergenç, Deniz Ülke Arıboğan, Emin Fuat Keyman, Mahfi Eğilmez, Nihat Ali Özcan, Özgür Orhangazi, Soli Özel**ve **Ufuk Tarhan**'a yönelterek, kendi durdukları yerden, baktıkları pencereden bugünü irdeleyerek dünyanın yarınına bugünden ışık tutacak yorumlarını bizlerle paylaşmalarını istedik. Kendilerine katkıları için teşekkürlerimizle, iyi okumalar,

sağlıklı günler dileriz.

***** ***** ***** *****

Korona Sonrası Yeni Kahramanlar, Yeni Devlet Düzeni

Aslı Aydıntaşbaş, European Council on Foreign Relations; Washington Post

Koronavirüs salgınının ‘pandemi’ olarak ilan edilmesinden bu yana, salgının küresel etkileri üzerine hızla kaleme alınmış makaleler görüyoruz. Kimileri dünyanın daha otoriter bir sisteme geçeceğini, kimileri koronavirüs karantinası dönemindeki davranış kalıplarının tüm dünyada yaşamı değiştireceğini iddia ediyor.

Büyük analizler için henüz erken olduğunu, krizin ne kadar süreceği ve ekonomik etkisinin tam olarak ne olacağını tespit etmenin henüz mümkün olmadığını düşünüyor, çok iddialı meta-analizlerden kaçınmaya çalışıyorum. Evet, ilk görüşte Çin gibi rejimler otoriter refleks gösterdi, Avrupa ülkeleri bile daha devletçi bir yaklaşım sergileyerek sokağa çıkma yasağı ilan etmek zorunda kaldı.

Fakat, hala salgının yayılma sürecinin başındayız. Bu krizin uzaması halinde toplumlar devletleri ve mevcut idareleri ciddi olarak sorgulamaya başlayacak, hükümetler sarsılacaktır.

Buna ekonomik krizi de eklerseniz, dünyanın birçok yerinde koronavirüs başa geldiğinde iktidarda olanların kriz bittikten bir yıl sonra iktidarda kalamayacağını, toplumların yeni ideolojiler, yeni kahramanlar ve yeni devlet düzeni arayışına gireceğini düşünüyorum. Bu illa daha otoriter reflekslerin devreye girmesi gibi olumsuz bir senaryoya değil, daha paylaşımcı, daha eşitlikçi bir dünya düzenine de evrilebilir. Burada, başta Çin ve ABD ekonomisi olmak üzere küresel ekonomik krizin ne ölçüde derinleşeceği belirleyici olacak.

Krizin ivme katacağı bazı genel eğilimler de var. Örneğin Çin ve ABD arasındaki rekabet artık bir Soğuk Savaş düzenine gidiyor. Aynı ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki kutuplaşma gibi, Çin ile ABD arasındaki Soğuk Savaş, muhtemelen önümüzdeki 10-20 yıl uluslararası siyasette başat unsur olacak. ABD'de artık 'üretim zincirini' Çin'den yerele taşıma ihtiyacı hem siyasi hem de sosyal bir zaruret olarak görülüyor. İster Demokrat ister Cumhuriyetçi olsun, bundan sonra ABD liderleri Çin'e kaptırdıkları dünya üretim zincirinin bir bölümünü yeniden Amerika'ya taşımaya çabalayacaklardır.

Çevre duyarlılığının her şeye rağmen artacağını düşünüyorum. Evlerine kapanan insanlar, şimdiden aşırı tüketim, aşırı kirlilik, bireyselleşme, şehirleşme gibi unsurları sorguluyor. İnsanlığın bu 'Greta'nın büyüyerek devam edeceğini, küresel anlamda bireylerin davranış kalıplarını etkileyeceğini düşünüyorum. İnsanlar daha aza kanaat etmeleri gerektiğini yavaş yavaş anlıyor. Anlamadıkları noktada da ekonomik kriz kafalarına vura vura bu gerçeği kabul ettirecek.

Orta Çağ'daki salgınlarda insanlık dine tutundu. Buna karşılık, artık tıp ve bilim alanındaki gelişmeler, bize salgının Tanrı'nın bir laneti değil, minnacık bir virüsün DNA'sıyla ilgili olduğunu gösteriyor. Bunun da dünya nüfusunda zaten başlayan laikleşme eğilimini artıracağını düşünüyorum. Bu durumun hala din ve mezhep savaşları girdabından çıkamayan Orta Doğu'da dahi etkileri olacaktır.

***** ***** ***** *****

Covid-19 ve Kolektif Eylemlerin Geleceği

Ayşen Uysal, Prof. Dr., Paris Sosyolojik ve Siyasal Araştırmalar Merkezi

Covid-19 salgını ile mücadelenin şekillendirdiği toplumsal bağlam, siyasal katılımın geleceği üzerine düşünmemizi kaçınılmaz kılıyor. Salgınla birlikte demokratik hakların ve kurumların devre dışı bırakıldığı otoriter bir süreç yaşıyoruz. Öyle ki, bir yandan İsrail'de olduğu gibi parlamentolar kapatılıyor. Diğer yandan, seçimler erteleniyor. Fransa'da ilk turu 15 Mart'ta yapılan yerel seçimlerin ikinci turunun 22 Mart'ta yapılması gerekiyordu, fakat şimdilik belirsiz bir tarihe ertelendi. Sokakta siyaset de yapılamıyor. İzolasyon nedeniyle protesto eylemleri düzenlenemiyor. Kısacası, tüm siyasal katılım mekanizmaları askıya alınmış durumda. Peki, salgın süresince siyasal karar alma süreçlerine müdahil olamayacak mıyız? Salgın dönemlerinde iktidarlar sınırsız mıdır?

Kuşkusuz bu sorular hem bugünümüz hem de yarınımız için hayati önemde. Bu dönemde siyasal kararlara müdahil olmak ve sesimizi duyurmak için önümüzde şimdilik iki seçenek var gibi görünüyor. Bunlardan ilki siyasal katılımı sanal aleme taşımak. Böylece, fiziki olarak bir araya gelmeden, kolektif olmayı deneyimleyeceğiz. Öyle görünüyor ki, izolasyondan/karantinadan çıktığımızda

sanal dünyayla ilişkimiz de çok farklılaşmış, yeni bir boyut kazanmış olacak. Diğer seçenek de kolektifi yeniden tanımlayarak mesafeli eylem biçimleri geliştirmek. Aslında bugün İtalya'da, Fransa'da, İspanya'da ve hatta Türkiye'de bunun bir biçimi deneyimleniyor: Balkonlardan ve pencerelerden doğru kolektif eylemler. Bunlar bir tür ses çıkarma eylemleri. Müzik, alkışlar, tencere tava sesleri, ışık söndürüp yakma yoluyla insanlar seslerini duyurmaya çalışıyorlar. Bu bir izolasyonla baş etme yöntemi. Gerek ses çıkarma eylemleri gerek sanal dünyadaki kolektif eylemler salgınla birlikte icat edilmedi, ama salgın her ikisine de yeni bir boyut kazandırdı.

İzolasyondan çıktığımızda ise ekonomik kriz, iflaslar, işsizlik gibi katmerlenmiş sorunlar bizi bekliyor olacak. İzolasyonla başa çıkma eylemleri yerini bu defa, bir yandan bu sorunlarla mücadele seslerine, diğer yandan kamusal sağlık ve eğitim hizmetleri taleplerine bırakacak.

Salgınlar öncesinde meydanları dolduran kitleler, izolasyon bitince toplumsal adalet talebiyle yeniden ve daha kitlesel biçimde sokaklara çıkacak. Buna karşılık, devletlerin salgınla mücadele çerçevesinde yeni baskı ve kontrol biçimlerini deneyimlediğini de unutmamak gerek. Anlaşılan o ki, daha fazla çatışmanın olduğu bir dünya bizi bekliyor.

***** ***** ***** *****

Küresel Salgın 'Çin tarzı' bir Uluslararası İşbirliği Sistemi mi Getirecek?

Ceren Ergenç, Doç. Dr., Xi'an Jiaotong-Liverpool Üniversitesi

Küresel Covid-19 salgını sırasında yaşanan ekonomik ve toplumsal sorunlar ile devletlerin ve uluslararası örgütlerin performansları, salgın sonrası uluslararası sistemi lider ülkeler arasındaki ilişkiler bağlamında olmasa bile, uluslararası normatif rejimler ve büyük güçlerin bunlara etkisi anlamında değiştirecek.

Bu değişimin kilit aktörlerinden biri Çin olacak. Özellikle Xi Jinping döneminde küresel güç olduğu genel kabul gören Çin için 2019 yılı sorunlu geçmişti. 2020 yılının başından itibaren de salgının ekonomiyi vurması dolayısıyla artan yoksulluk meşruiyet kaybını hızlandırdı. Öte yandan, devletin salgını görece olarak etkili bir şekilde kontrol altına alıp hızlıca normalleşme sürecine girmesinin yiten meşruiyeti geri getirmesi bekleniyor. ABD ile girdiği uluslararası toplumun salgın algısını şekillendirecek söylemi belirleme yarışı da aynı meşruiyet kaygısının ürünü.

İki lider ülkenin meşruiyet kaygılarıyla girdiği bu çatışmanın askeri ve ekonomik konulardaki daha uzun soluklu çatışmalara somut etkisi, önceki benzer kriz noktaları gibi kısıtlı olacaktır. Salgının uzun vadeli etkisi devletlerarası güç dengelerinden ziyade Çin'in nasıl bir dünya lideri olacağıyla ilgili planlarında görülebilir. Yeşil güç olma planlarını 2018'de iddialı şekilde başlatmışken, 2019 iktisadi daralması bu planı zayıflatmıştı. Şimdi, küresel salgın sonrasında, Çin'in çevre ve insan hakları gibi konularda uluslararası işbirliği modellerini şekillendirme çabası devam edecek mi, yoksa geleneksel güç rolüne geri mi dönecek?

Çin bir yandan iklim değişikliğine karşı mücadelede son dönemde takındığı yapıcı

rolü bir kenara bırakıp, kısa dönemli ekonomik çıkarlar için kömüre geri dönebilir. Öte yandan, bu hareketin uluslararası imajına zarar verme ihtimaline karşı şimdiden salgınla mücadelenin kendi istediği tarzda bir uluslararasılaşmaya dönüşmesinin de taşlarını döşüyor. Örneğin, mart başından itibaren kendi salgınla mücadele yöntemlerini Kuşak ve Yol ülkelerinde yaygınlaştırma çalışmalarına başladı. Bunun salgın sonrası uluslararası sisteme etkisi, ulus-ötesi halk sağlığı rejimlerinde yaşanacak değişiklik olabilir.

Covid-19 salgını Çin'i ekonomik olarak hayli sarssa da süreç yönetimi bir zamandır üzerinde çalıştığı normatif güç olma konusunda elini güçlendirebilir.

***** ***** ***** *****

Korona Sonrası Yeni Dünya Sistemi

Deniz Ülke Arıboğan, Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi

Krizin sonrasında küresel düzende otoriter eğilimlerin farklı formlarda güçleneceğini, ancak belirli bir aşamada bazı hibrit modellerin doğacağını düşünüyorum. Krizin ortaya çıkmasıyla birlikte ilk semptom, 'ülkelerin hızla içe

kapanması' ve *self-help*('kendi kendine yardım') sistemine geçmeleri oldu. Birkaç basit ve simgesel işbirliği girişiminin dışında fazlaca bir dayanışmaya şahit olmadık. Kanımca, devlet merkezleri esas tehdidin bir sağlık sorunu olmadığını, arkadan gelecek eko-politik dalganın nerelere vurabileceğini hesaplıyorlar; eğer becerebilirlerse de o büyük dalganın üzerinde sörf yapmayı planlıyorlar. Kendi akışına bırakılması halinde, hepsinin ekonomileri ile sosyal ve siyasal yapıları tehdit altında.

Hükümetler merkezi kararlarla sınırlarını kapıyor, insanları evlerine döndürmeye çalışıyorlar. Bazılarında tanklar, askeri ve polisiye güçler sokaklara inmiş durumda. ABD Başkanı Donald Trump'ın son Twitter mesajlarından biri yine sınıra ve duvarın gerekliliğine vurgu yapıyor. Farklı coğrafyalarda devlet yönetimleri benzer kararlar alıp, hızla ülkesel sınırlarını kapatıyorlar. Komşularını artık işbirliği için ortak olarak değil, tehdit olarak algılıyorlar. Sanki sınır kapılarını kapayınca anavatanları virüsten sonsuza kadar arınacakmış gibi karantina politikaları uyguluyorlar. Göründüğü kadarıyla virüsü bir kez temizleyince, bir daha kapıdan bacadan, sınırın öte yanından sızmaz diye düşünüyorlar. Komşudaki komşunun sorunu, ben evimi koruyayım derdindeler. Bu yaklaşım, kriz sonrası ortaya çıkacak ekonomik ve politik değişimin göstergesi.

Uzun vadede mutlaka antitezini de üretecektir ama bu kriz önce siyasi güç kompozisyonunu merkezileştiren ve kriz sonrasında da devam edebilecek otoriter, içe kapanmacı ve güvenlikçi devlet anlayışını hâkim kılacak. Üstelik büyük bir tehditle yüzleştiğinde sığınacak tek yeri 'devlet' olan halklar, bu otoriter politikalara destek vererek ana meşruiyet kaynağı olacaklar.

Ben bu yeni dünya sisteminin küreselleşme sürecinin hızını kaybetmesine paralel olarak son 10 yıldır zaten inşa edilmekte olduğunu düşünenlerdenim. Dünya üzerinde sınırlarını duvarlarla çeviren yaklaşık 80 ülke var. Son kitabım *Duvar*'da bunu ve nedenlerini anlatmaya çalışmıştım. Siber dünya birbirine bağlandıkça, reel dünya parçalanıyor. Bu yüzden, krizin bitimiyle birlikte ortaya çıkacak ekonomik ve sosyal buhranın otoriterleşmeye hizmet edeceğini, orta vadede ise durumun hibrit hale geleceğini düşünüyorum.

***** ***** ***** *****

Korona Pandemisi ve Küreselleşen Dünya

E. Fuat Keyman, Prof. Dr., İstanbul Politikalar Merkezi/Sabancı Üniversitesi

Dünya Sağlık Örgütü'nün koranavirüs'ün bir küresel salgın (pandemi-*pandemic*) olduğunu açıklamasından bugüne dünya büyük bir şok içinde. Naomi Klein'ın 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra yazdığı *Şok Doktrini* başlıklı kitabı bugün için de yazılabilirmiş. Bireysel-yerel-ulusal-bölgesel-küresel düzeylerde sanki zaman ve mekân durdu; belirsizlik, risk, güvensizlik, korku, endişe günün doğasını tanımlamaya başladı; yarın ne olacağını bilememenin yarattığı belirsizlik ve güvensizlik dünü unutturdu: Koronavirüs salgını gündemin tek, ana ve merkezi konusu oldu. Dünü unuttuğumuz, yarını bilememe güvensizliği içinde kendimizi bulduk; hepimiz endişeli vatandaşlara dönüştük.

Belki de ilk defa, küreselleşen dünyada yaşadığımız dünyanın nasıl bir dünya olabileceği gerçeğiyle karşı karşıyayız.

Peki, nasıl bir dünyaya doğru gidiyoruz? Koronalı günler küreselleşmenin sonunu mu getirecek, yoksa küreselleşen dünyanın ne olduğunu mu dünyaca kavramış

olacağız? Bu soruya küreselleşmenin sonuna geldik yanıtı verme eğilimi yüksek. İçe kapanmanın, milliyetçiliğin, ulus devletin daha güçleneceğini söyleyenler var. Haksız da değiller: Zaten milliyetçilik ve farklılıklara karşı korkunun güçlendiği bir dönemde gelen koronavirüs salgını, küreselleşmenin sonunu getirebilir. Devletler içine kapanabilir, çatışmalar artabilir, mevcut politik-ekonomik sistem tümüyle çökebilir, savaş olasılığı artabilir.

Bununla birlikte, belki de şu anda dünya ilk defa bir bütün olarak küreselleşmenin ne olduğunu anlıyor ve yaşıyor. Belirsizlikten hıza, güvensizlikten korkuya, riskten endişeye her alanda küreselleşme tartışmasının kullandığı kavramlar önümüze gerçeklik olarak geliyorlar. Küresel salgına küresel işbirliği yoluyla küresel yanıtlar vermek gerektiğini öğreniyoruz. Koronavirüse bireysel yaşamdan ulusal, bölgesel ve küresel kurumlara uzanan geniş bir alanda, bilim temelinde, işbirliği ve birlikte çalışma yoluyla çözüm bulunmasını istiyoruz. İdeolojiye değil bilime inanıyoruz; bilime ve bilim insanlarına güveniyoruz.

Bugün, sağlıkla birlikte en riskli, en korkulan alan ekonomi. Salgının ekonomiye verdiği zarar çok büyük. Ulusal ve küresel düzeyde, sağlık-ekonomi ilişkisinin neoliberal kapitalizmin kurguladığı biçimiyle sürdürülebilir olmadığını bugün korana salgınıyla daha iyi görüyoruz. Durgunluk, işsizlik, vb. riskler giderek artıyor. Pandemi ne kadar devam ederse, ekonominin ulusal ve küresel ölçekte krize girme olasılığı da o kadar hızlı artıyor.

Amerika ve İngiltere örneklerinde gördüğümüz gibi, neoliberal kapitalizm bu krizden çok korkmuş gözüküyor; hiç istemeyeceği ekonomik kararları alıyor. İşsizlikten ev kiralarına kadar geniş bir yelpazede, Keynesyen sosyal devlet diyebileceğimiz bir yönetim anlayışı sergileniyor, radikal önlemler alınıyor. 2008'den çok daha güçlü bir ekonomik kriz sürecini yaratmış olan korona salgınının neoliberal kapitalizme etkisi 'sistem değiştirici' nitelikte olabilir. Küreselleşen dünyada, neoliberal küresel ekonomiden sosyal devlet-temelli ve adil küreselleşmeye doğru bir geçişi yaşayabiliriz.

***** ***** ***** *****

Covid-19 ve Küresel Ekonominin Geleceği

Mahfi Eğilmez, Dr., İktisatçı.

Covid-19 virüsünün su yüzüne çıkardığı küresel krizin üçüncü aşaması önce yaşadığımız krizlerden epey farklı. Her şeyden önce, bu yalnızca ekonomik ya da finansal bir kriz değil. Bunlara ek olarak, sağlık krizi yaşanıyor. Koronavirüsün yayılmasını önlemek amacıyla sokağa çıkma yasağı açıklayan İtalya, aslında bütün dünya için örnek olabilir. Bu yasak kafelerin, pastanelerin, restoranların, otellerin, eğlence yerlerinin, marketlerin, alışveriş merkezlerinin, kısacası bütün işyerlerinin kapalı olması ya da en iyi olasılıkla nöbetleşe çalışması demek. Süre uzadıkça bu yerlerin sahipleri satış yapamayacakları için mal alımını durduracaklar. Onların daha az mal almaya başladığı satıcılar ve üreticiler de ister istemez üretimi düşürecekler. Bu işyerleri yeterince para kazanamayacağı için çalışanlarını işten çıkaracaklar, kiralarını ödeyemeyecekler.

Öte yandan, dünyanın en fazla turist ağırlayan ülkelerinden olan İtalya, bundan da mahrum kalacak. Havayolu şirketleri, diğer ulaştırma şirketleri, tur acenteleri, turizm şirketleri, oteller ve diğerleri büyük müşteri kaybı yaşayacak. Özetle söylemek gerekirse, ekonomide zincirleme bir daralma yaşanacak. Aynı durum

Fransa, İspanya, ABD ve diğer birçok ülke için de geçerli. Gidişat bu durumun bütün dünyaya yaygınlaşmaya başladığını gösteriyor.

Önce ülke içindeki alıcı ve satıcılar, sonra dünya çapındaki alıcı ve satıcılar birbirlerinden mal ve hizmet alım satımını kesmeye yönelecekler. Bu da ekonomilerin durgunluğa girmesine yol açacak.

Önümüzde çok zor bir dönem var. İşin kötüsü bu dönemde krizden çıkış için alınan önlemlerin çoğu bir sonraki döneme ciddi bir enkaz devredilmesine altyapı oluşturacak. Özetle söylemek gerekirse, dünya uzun süre sıkıntılı bir süreç yaşayacak. Bu süreç ne kadar uzarsa, geleceğin dünyası da o kadar uzun süre bu enkazla uğraşacak gibi görünüyor.

***** ***** ***** *****

Ordular ve Sosyal Mesafe

Nihat Ali Özcan, Doç. Dr., Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

Endüstri çağının mirası modern orduların önemli sorunlarından birisi de

değişimlere ayak uydurmak. Bu aralar zaten liste epey uzun. Robotlardan insansız hava araçlarına, yapay zekadan akıllı mühimmatlara kadar bir sürü yeni olgu hayatımıza girdi, giriyor. Yine, mega şehir çatışmalarından tünel savaşlarına, devlet dışı aktörlerden özel askeri şirketlere, çatışma kurallarından sosyal medyaya, personel kıtlığından kamuoyu denetimine kadar geniş bir yelpazeden söz ediyoruz.

Böylesine karmaşık ve belirsizliklerle dolu bir ortamda, ordular şimdi de başka yeni bir olgu ile karşı karşıya kaldılar: Koronavirüs. Aslında askerler böyle bir tehdidin ortaya çıkabileceği fikrine pek yabancı değillerdi. Nitekim bunun için kurulmuş okulları bile var: Kimyasal, Biyolojik, Nükleer ve Radyasyon (KBNR) Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı. Okul, bir yönden askerlerin 'güvenlikleştirme' temayüllerinin 'abartılı' bir tezahürü ve biyolojik savaşta ileri düzeyde fantezi gibi okunabilir.

Yine de, her ne kadar korona düşmanın kullandığı bir 'biyolojik silah' olmasa da, olası sonuçları askerlerin dünyasını da derinden sarsmış durumda. Son tahlilde korona benzeri tehditlerin bazılarının aklına 'karpuz kabuğu düşürmeyeceği' anlamına gelmez.

Sürprizlerle dolu dünyamızda modern devlet bürokrasinin en organize, hazır ve hızlı tepki veren kurumunun Silahlı Kuvvetler olması beklenir. Bu nedenle, askerler kışlalarda toplu bulunur, eğitime çıkar, yemek yer ve dinlenirler. Bir makine gibi uyumlu, tam zamanlı ve etkin iş görmeleri istenir. Bugün askerler, bu standart tutumu temelinden sarsan bir tehditle karşı karşıyalar. Doktorlar, korona salgınını önlemenin yolunun 'sosyal mesafeyi korumaktan' geçtiğini söylüyorlar. Ordular için ilk zorluk bu noktada, doktorların 'sosyal mesafe' tavsiyesi ile manga komutanın 'dirsek teması' komutu arasında ortaya çıkıyor.Günlerce denizin dibinde sessizce yatan 150 metrekarelik denizaltıda 45 personelin bulunduğu ya da personelin tıkış tıkış işini yaptığı tankta bu kurallara ne kadar uyulabilir? Dahası, orduların 'ücretsiz izne çıkma' lüksü de yok. Yine, henüz 'evden muharebe, barışı koruma, sivil otoriteye destek' mümkün değil.

Bu meydan okumalar gösteriyor ki, tüm kurumlar ve bireyler gibi, orduların da önünde ciddi bir değişim sorunu var: Koronalı bir dünyada profesyonelliğin gereklerini yerine getirmeyi yeniden tasarlamak. Yaşadığımız tatsız tecrübe siyasi karar alıcılara, güvenlik çalışanlarına ve generallere askerlerin iş yapma biçimini, lojistiğini, emir komuta sistemini, personel güvenliğini, moral motivasyonunu, sağlık sistemini, asker ailelerinin koşullarını yeniden tasarlama görevi veriyor. Aksi halde, kışlalar savaşacak askerden çok, salgınların potansiyel kurbanlarını barındıran mekanlara dönüşebilir.

***** ***** ***** *****

Çin'in Yeni Hegemon Olma Arayışları

Soli Özel, Kadir Has Üniversitesi

Hemen herkesin öngörebildiği gibi koronavirüs sonrasında ne hayatımız aynı kalacak ne de uluslararası sistem. Bunlar birbirinden bağımsız da değil. Zira gündelik hayatımızı hangi kurallara, ilkelere, değerlere göre nasıl bir rejim altında yaşayacağımız en azından bir ölçüde uluslararası sistemde ağır basan gücün/rejimin önceliklerine ve tercihlerine göre belirlenecek. En basitinden Batı dünyası bu krizden yoksullaşmış ve çok borçlu olarak çıkacak, devletin ekonomideki rolü artacak ve günlük hayatı düzenlemedeki erişim alanı

genişleyecek. Çok taraflı kurumların önemi bu krizle daha da belirgin hale geldiyse de, etkisizlikleri ve dünyadaki içe kapanma eğilimi onların varlığını sorgulatacak bir dinamik üretebilir.

ABD'nin bu krizden ciddi bir hasarla çıkacağı, imajının ve prestijinin fena halde sarsılmış olacağı gerçekçi bir beklentidir. Salgının ilk çıktığı yer olan ve başlangıçtaki vurdumduymazlığı ile sistemindeki çürümüşlük nedeniyle dünyaya yayılmasını da engelleyemeyen Çin, uyguladığı tavizsiz politikanın başarısı nedeniyle görüntüyü kendi lehine çevirmeyi becerdi.

Bu noktada da otoriter sistemlerin çabuk karar alabilme ve bunları uygulayabilmeleri hakkındaki olumlu görüş güç kazandı. Çin'de üretimin yeniden başlaması da ekonomik model konusunda Asya devinin profilini biraz daha yükseltti. Otoriter ya da Branko Milanovic'in deyimiyle 'siyasi kapitalizm' modelinin cazibesi dünyada otoriterleşme eğilimlerini de güçlendirecektir. Gerçi her otoriter yönetim de benzer bir yönetişim beceresi gösterme kapasitesine sahip değildir.

Tüm bunlar ve Çin'in salgın sırasında yaşananları müthiş bir propaganda aracı olarak kullanmaya başlaması küresel ölçekte yeni güç mücadelesinin tam anlamıyla başladığının işareti sayılabilir. Xi Jinping (Şi Jinpin) yönetiminde daha milliyetçi bir tavır takınan, yakın çevresinde agresif politikalar uygulayan, elindeki maddi imkanlarla pek çok azgelişmiş ülkeyi kendisine bağımlı kılan Çin, Trump ABD'sinin zayıflığı ve derbederliği ile AB'nin dağınıklığından da yararlanarak yeni hegemon olabileceğini göstermeye başladı. Rejimin nefesinin buna yetip yetmeyeceği önümüzdeki dönemin önemli sorularından birisidir.

Xi Jinping yönetiminde Çin, ABD'sinin zayıflığı ve derbederliği ile AB'nin dağınıklığından da yararlanarak yeni hegemon olabileceğini göstermeye başladı. Rejimin nefesinin buna yetip yetmeyeceği önümüzdeki dönemin önemli sorularından birisidir.

Özünde bir Soğuk Savaş yapılanması olan AB ise Avro alanında para politikası uygulama ve sınırlarını kapatma dışında kolektif hareket edemedi. Finansal kriz ve mülteci krizi sonrasında olduğu gibi, bu kez de üyeler arasında dayanışma görülmedi. Bazı gözlemciler ise gerçekte yaşananın görünenden daha olumlu olduğunu, özellikle Almanya'nın bazı kritik konulardaki kör inadının kırılmaya başladığını savunuyorlar.

Trump Amerikası ise gerek Başkanın kişilik özelliklerinden gerekse de yapısal olarak sağlık sisteminin bozukluğu ve sosyal güvenlik sisteminin zayıflığı nedeniyle krizle başa çıkamıyor. Krizin yönetilişindeki sakillik kadar, bu yapısal unsurlar da dünyanın en zengin ülkesindeki insan kaybı sayısının çok yüksek çıkmasına neden olabilecektir. Bu krizi yönetememenin getirdiği kifayetsizlik görüntüsü kalıcı olacaktır. İşlemeyen bir sistemin tekrar işler hale getirilip getirilemeyeceği ve köktenci bir piyasacılıktan vazgeçilip geçilmeyeceği ise ancak Kasım ayındaki Başkanlık seçimlerinden sonra anlaşılacaktır.

***** ***** ***** *****

Salgın ve Dünya Ekonomisi

Özgür Orhangazi, Prof. Dr., Kadir Has Üniversitesi

Covid-19 salgınının dünya ekonomisini bir resesyona sürüklediği açık. Bir yandan hızla daralan talep, diğer yandan birçok sektörde duran üretimle birlikte çalışanların geniş bir kesiminin hayatlarını idame ettirmesi giderek daha zora girecek. Son 40 yılda artan gelir ve servet eşitsizlikleri ile tekelleşme ve finansallaşma eğilimleri sonucunda toplam talebin halihazırda düşük seyrettiği dünya ekonomisinin sorunlarına bir de salgının yarattığı tahribat ekleniyor. Üstelik salgın tam da dünya finansal piyasalarında 2019 sonuna doğru belirgin hale gelmeye başlayan sorunların, yeni bir finansal çöküş ve borç krizine evrildiği bir ortamda geldi.

2019 sonunda dünyadaki toplam borç miktarı, toplam dünya Gayrisafi Yurtiçi Hasılasının üç katını aşarak 260 trilyon dolara ulaşmıştı. Özellikle ABD ekonomisinde borçluluk ve kaldıraç oranları yüksek seviyelere çıkmış, finansal varlık fiyatları tarihsel rekorlar kırmaktaydı. Dolayısıyla, herhangi bir olumsuz gelişmenin finansal piyasalarda bir krizi tetiklemesi zaten beklenirken, salgın buna hem arz hem de talep şokları ekledi. Daralan üretim, bu üretim üzerindeki hak iddialarının, yani finansal varlık fiyatlarının üzerinde aşağı yönlü baskıyı arttıracak ve birçok borcu ödenemez hale getirecektir. Bu da geniş ölçekli kamu harcamalarının ve merkez bankası müdahalelerinin devreye sokulmasına ek olarak, çeşitli kurtarma operasyonlarını, kamulaştırmaları ve büyük ihtimalle daha yaratıcı politika denemelerini gündeme getirecektir.

Başlayan krizin derinliği ve uzunluğu, bir yandan salgının ne kadar çabuk kontrol altına alınacağına ve yaratacağı ekonomik tahribatın boyutlarına, diğer yandan da borç krizinin nasıl evrileceğine bağlı olacaktır.

Bunu ise başta Fed (ABD Merkez Bankası) olmak üzere merkez bankalarının devreye soktuğu tedbirlerin ve ekonomiye doğrudan devlet müdahalelerinin ne kadar etkin olacağı belirleyecektir.

***** ***** ***** *****

Korona; Küresel bir 'Kriz ve Dijital Medeniyetlere Geçiş Tatbikatı'

Ufuk Tarhan, Fütürist, Ekonomist, Yazar, Dijital İletişim ve Yazılım Ajans Başkanı

Büyük olasılıkla gelecekte bu dönem ve sonrası hakkında konuşurken Korona Öncesi (KÖ) – Korona Sonrası (KS) diyeceğiz. 2020 ile başlayan önümüzdeki on yıllık dönemde dünya tüm ekonomik, politik, sosyal yapılanmalarını, uluslararası ilişkilerini, paktları, ulusal stratejilerini temize çekecek. Bütün ülkeler ilk başta içe kapanacak, makro ve mikro düzeyde yepyeni formlar, organizasyonel yapılanmalar geliştirecek.

Korona sonrası yakın geleceğin en sıcak konuları ise 5G teknolojisi, *blokchain*ve dijital para sistemleri ile yenilenebilir enerjinin yaygınlaşması sayesinde dünyanın sosyal devlet yapısına ve Evrensel Temel Gelir'e (*Universal Basic Income*) geçmesi olacak. Siber güvenlik, laboratuvarlarda ve şehir çiftliklerinde gıda (et-bitki) üretimi, *über*otomasyon ve '5. Endüstri Devrimi' bunlara eşlik eden hayati konular olacak.

Kapitalizm dijital medeniyetlerin isterlerine göre evrim geçirecek. En ufak ölçekten en büyüğe kadar tüm alanlarda kaynaklar tam dijital transformasyona (büyük ölçüde online-otonom-demokratik olmak üzere) yönlendirilecek. İnsanlık

‘hibrit’ iş/yaşam formlarına geçecek.

Hemen hemen tüm ülkeler neredeyse seferberlik ilan edecek. Büyük bir 5G’ye ve yenilenebilir enerjiye geçme ve tam bir çevrimiçi (*online*) iş/eğitim/sağlık/yaşam hamlesine girişilecek. Tüm altyapılar gözden geçirilecek. Tüm bunların yanı sıra ‘filantropi – yardımseverlik’ ve paylaşım ekonomisi müthiş yaygınlaşacak.

Korona, şimdilik fragman tadında ‘öncü sinyal’; Tam anlamı ile küresel bir ‘Kriz ve Dijital Medeniyetlere Geçiş Tatbikatı’

2020-2030 arası on yılı atlattıktan sonraki on yıllarda da geride kalanlarla ve aramıza yeni katılan insanlarla, insansılarla ve canlımsılarla yepyeni yaşam formlarına geçeceğiz. 2000’lerden bu yana ‘gelecekte şöyle olacak’, ‘gelecek böyle böyle gelecek’ dediğimiz ve ‘tekillik’ (*singularity*) ya da ‘trans-hümanizm’ diye özetlediğimiz dönüşüme uyum sağlayacağız.

Eğer bugünkünden daha akıllı ve iyi olmayı başarabilirsek, 2040-2050’lere doğru daha sürdürülebilir bir dünya inşa etmek yolunda önemli adımlar atmış olma ve ‘Gelecek Güzel Gelecek’ sözümü doğrulama ihtimalimiz hala var…